



تدابیر امام عسکری (ع) برای تقویت سازمان وکلا و آماده‌سازی شیعه جهت دوران غیبت

یک پژوهشگر دین با تبیین وضعیت دوران امام عسکری (ع) گفت: با وجود اینکه امام حسن عسکری (ع) بیشترین دوران امامت خود را در زندان و یا تحت نظر و مراقبت عباسیان گذراندند...

یک پژوهشگر دین با تبیین وضعیت دوران امام عسکری (ع) گفت: با وجود اینکه امام حسن عسکری (ع) بیشترین دوران امامت خود را در زندان و یا تحت نظر و مراقبت عباسیان گذراندند، اما به خوبی توانستند شیعیان را راهبری و به نوعی برای عصر غیبت، زمینه سازی کنند.

سید اسدالله موسوی عبادی میلاد با سعادت یازدهمین اختر تابناک آسمان امامت و ولایت، حضرت امام حسن عسکری (ع) فرصتی است تا نمی از وجود آن حضرت و فعالیت های درخشان ایشان را با وجود خفقان شدید حاکمان عباسی مرور کنیم؛ فعالیت هایی که شامل تقویت سازمان وکالت، زمینه سازی برای غیبت و تربیت شیعه به خصوص برای مواجهه با سختی های آینده است.

خبرنگار ایکن در گفت و گو با حجت الاسلام والمسلمین سیداسدالله موسوی عبادی؛ استاد حوزه و پژوهشگر علوم دینی به بررسی مختصری از این موضوعات پرداخته است که در ادامه آن را می خوانیم.

ایکن - امام عسکری (ع) در دوران سختی زیستند، برای آشنایی بیشتر با وضعیت آن دوران توضیحاتی بفرمایید.

امام حسن عسکری (ع) یازدهمین امام شیعیان در سال ۲۳۲ هجری قمری در مدینه به دنیا آمد و ۱۲ سال زندگی آن حضرت در مدینه و ۱۰ سال در سامرا بود. در سن ۲۳ سالگی به امامت رسیدند و مدت شش سال عهده دار آن بودند. امام در مدت کوتاه خلافت خود با سه تن از خلفای عباسی هم دوره بود و از جانب این خلفا به شدت تحت فشار و محدودیت بود، به طوری که علاوه بر سکونت اجباری در محله نظامی حتی آن حضرت را در زندان نیز محبوس کردند و ایشان سه سال از دوران امامت خود را در زندان گذراندند.

مشهورترین لقب ایشان، عسکری است که اشاره به اقامت اجباری شان در سامرا، تحت مراقبت شدید حکومت عباسیان دارد و برای فعالیت های خود با محدودیت روبه رو بودند. ایشان تنها امامی است که به حج مشرف نشده است آن هم به دلایلی که امکان حضور ایشان در مکه را مقدور نمی کرد.

ایکن - اشاره به خفقان شدید دوران این امام داشتید، حضرت برای فائق آمدن به مشکلات به خصوص حفظ ارتباط با شیعه چه اقداماتی کردند؟

یکی از مسائلی مهم دوران زندگی تحت فشار و محدودیت آن حضرت (ع)، چگونگی ارتباط با یاران و شیعیان خود، در خفقان سیاسی و اجتماعی بود. در جامعه ای که ابراز شیعه گری و ارتباط با امام (ع) جرم به حساب می آمد و با سخت ترین مجازات مواجه می شد، گسترش دادن سازمان وکالت از اقدامات امام حسن عسکری (ع) بود؛ اینکه دسترسی به امام به خاطر فشار سیاسی موجود از دوران ائمه قبل بدتر شده بود لذا نظام وکالت باید به صورت مستقل و با ارتباط محدود با امام فعالیت می کرد.

امام (ع) با برگزیدن افراد خاص و مطمئن با عناوینی همچون «وکیل» و «باب» تشکیلات سری، سیاسی و عقیدتی را در جامعه مدیریت و راهبری کردند. وظایف مهم و خطیر تشکیلات سری وکالت شامل؛ امور مالی، اجتماعی، علمی و سیاسی بود؛ دریافت و تحویل وجوهات شرعی و هدایا و توزیع و مصرف وجوه و اموال هدایی از مهمترین مسائل در حیطه وظایف امور مالی و اجتماعی محسوب می شود.

آن حضرت همچنین در امور علمی و سیاسی به ایفای نقش علمی و ارشادی، نقش سیاسی و مبارزاتی علیه دستگاه و خلافت جور و تقویت شبکه سری وکلا پرداختند و شاید به درستی بتوان ادعا کرد در آن عصر، رسالت شاخص و اثربخش سازمان وکلا حفظ هویت حقیقی تشیع بوده است چراکه در دورانی که آراء مختلفی همچون زیدیه، اسماعیلیه، غالیان و... شیعه اصیل را تهدید می کرد وجود این سازمان موجب می شد که مردم از نظرات امام و رهبر خود در خصوص آن جریانات فکری و فرهنگی با خبر شوند و فریفته آنان نشوند و کمتر جذب آن فرق شوند.

ایکنا - مطمئناً آماده سازی شیعیان نسبت به شرایط عصر غیبت یکی از دغدغه های آن حضرت بود، در این راستا چه اقداماتی صورت گرفت؟

بله. از دیگر عوامل تشکیل سازمان وکالت، ایجاد زمینه های مناسب برای آمادگی شیعه در مواجهه با شرایط عصر غیبت بود؛ چون در صورت عدم آمادگی و ایجاد زمینه های لازم، غیبت ناگهانی امام معصوم (ع) برای شیعیان که دو قرن و نیم از نعمت حضور امامان بهره مند بودند، می توانست واقعه ای غیرمنتظره و مشکل آفرین باشد؛ از این رو امام عسکری (ع) با تشکیل سازمان مذکور، شیعه را به تدریج با شرایط عصر غیبت آشنا می ساخت.

در این عصر، عثمان بن سعید عمّری به عنوان دستیار اصلی امام در امور مربوط به سازمان انجام وظیفه می کرد و رابط اصلی نمایندگان و شیعیان نواحی مختلف با امام (ع) بود. وی همچنان در قالب شغل روغن فروشی وظیفه ارتباطی خود با امام (ع) و شیعیان را انجام می داد و امام نیز دستورالعمل ها و پاسخ نامه ها را به شکلی کاملاً پنهان از چشم مأموران حکومت عباسی به عثمان بن سعید می رساند.

از این رو برای آماده سازی و عادت دادن شیعیان به شرایط عصر غیبت و مراجعه به وکلا به جای ملاقات با امام، یکی از شیوه هایی که توسط امام عسکری (ع) اعمال می شد، شیوه احتجاج و غیبت بود. از نقلی که مسعودی در این باره دارد می توان کیفیت عملکرد امام عسکری (ع) در این زمینه را تبیین نمود؛ مسعودی نقل کرده که امام هادی (ع) از بسیاری از شیعیان به جز تعداد اندکی در احتجاج بود. وقتی نوبت به امام حسن عسکری (ع) رسید با خواص خود و غیر آنان از پس پرده سخن می گفت، مگر در زمان هایی که به کاخ خلیفه می رفت. این نحوه رفتار ایشان و پدر گرامی شان مقدمه ای برای غیبت صاحب الزمان (عج) بود تا شیعه با این وضع خو گرفته و نسبت به غیبت بیگانه نباشد.

اجتناب از پاسخ های مشافهه و مستقیم و تأکید امام عسکری (ع) بر ارتباط کتبی با شیعیان از طریق وکلا نیز در جهت آماده سازی شیعه برای پذیرش شرایط عصر غیبت بود. وقتی به مجموعه نامه ها و توقیعات امامان معصوم (ع) توجه می کنیم خیلی از آن ها مربوط به امام عسکری (ع) و بیشتر از آن مربوط به امام زمان (عج) است. این رویه آن چنان شایع شده بود که اصحاب و خواص امام یازدهم (ع) این را مفروض می دانستند که برقراری ارتباط با ایشان جز از طریق مراسله و مکاتبه انجام نمی شود.

شیوه دیگری که در آستانه عصر غیبت و برای تمهید مقدمات آن، به خصوص از جانب امام عسکری (ع) اعمال می شد، نوع پاسخ های مربوط به سؤالات شرعی است که غالباً به عبارت «ان شاء الله» ختم می شد و صورت فتوا به خود می گرفت.

هم چنین نقل شده که امام (ع) در پاسخ جامعه شیعه که کتابی در احکام شرعی درخواست کرده بودند، کتاب «یوم و لیل» یا کتاب «التأدیب» اثر ابو جعفر احمد بن عبدالله مهران معروف به ابن خانبه و از محدثان پیش از آن دوره را معرفی فرمود. این امر به خوبی نشانگر اهتمام امام (ع) در توجه شیعیان به موارث علمی گذشتگان است که در آینده ای نزدیک چاره ای جز رجوع به آن نداشتند. اینها همه برای آن بود که شیعیان با شرایط عمومی عصر غیبت خو بگیرند، از آنجا که سازمان وکالت در عصر غیبت تنها نقطه امید شیعیان و تنها کانال ارتباطی با امام (ع) بود اقدامات ائمه و خصوصاً امام عسکری (ع) در به کارگیری شیوه هایی که منجر به توجه بیشتر به این تشکیلات می شد، بسیار منطقی و حساب شده بود.

امام (ع) با ایجاد سازمان وکلا در مسیر بصیرت افزایی و آگاهی بخشی به پیروان خویش گام نهاد و بدین ترتیب ارتباط مردمی گسترده ای ایجاد کرد. این اقدام ماندگار و ارزشمند یازدهمین پیشوای شیعیان (ع) الگویی در عصر غیبت برای پیروی و تبعیت از نائبان عام امام زمان (عج) به شمار می رود.

ایکنا - نقش وکلا در دوره امام عسکری (ع) برای آماده سازی شیعیان جهت امر غیبت چه بود؟

وکلا مهم ترین مرجع و ملج در حل معضلات علمی و اعتقادی شیعیان بودند. آنان گاه این وظیفه را شخصی و گاه از راه اخذ و ارسال نامه های حاوی سؤالات شیعیان به امام (ع) و متقابلاً تحویل پاسخ آنها به شیعیان انجام می دادند. اهتمام حاکمیت عباسی در عصر غیبت برای شناختن اعضای نهاد وکالت، نشان از وجود نقش سیاسی این نهاد دارد. از مؤیدات وجود نقش سیاسی برای این نهاد و اعضای آن، شرکت مستقیم یا غیرمستقیم اعضای این نهاد در قیام هایی است که بر ضد حاکمیت عباسی شکل می گرفت. عدم مشروعیت نظام حاکم، آگاه سازی مردم از موضع امام (ع) در رخدادهای سیاسی، نفوذ در دستگاه حکومت و مساعدت به نیازمندان از جمله اهداف ویژه سیاسی سازمان وکالت به شمار می رفت.

با وجود اینکه امام حسن عسکری (ع) بیشترین دوران امامت خود را در زندان و یا تحت نظر و مراقبت عباسیان گذراندند، اما به

خوبی توانستند شیعیان را راهبری و به نوعی برای عصر غیبت، زمینه سازی کنند. شیعه در عصر ایشان به صورت پراکنده در سرزمین های مختلف حضور داشت. با این حال ایشان برای اینکه با توده های مردم ارتباط برقرار کنند از وکلای خود، در مناطق مختلفی همچون نیشابور، بیهق، ری، قم، کوفه، بغداد، مدائن، مصر، یمن، حجاز و سامرا که در آنجا شیعیان زندگی می کردند، استفاده می کرد.

در این عصر حاکمیت ظلم و خفقان عباسی، کم کم سبب تضعیف مدرسه حدیثی کوفه شد ولی دو مدرسه حدیثی جدید یعنی بغداد و قم ایجاد شدند؛ بخشی از میراث حدیثی کوفه به قم و بخشی به بغداد منتقل شد.

موسوی بغدادی نقل می کند از امام حسن عسکری(ع)، شنیدم که می فرمود «گویا شما را می بینم که پس از من درباره جانشینم اختلاف می کنید. آگاه باشید که هر کس به ائمه بعد از رسول خدا(ص)، اقرار کند، اما منکر فرزندم شود؛ مانند کسی است که به همه انبیای الهی و رسولانش اقرار داشته باشد، اما نبوت رسول اکرم(ص)، را انکار کند؛ زیرا اطاعت از آخرین نفر ما، مانند اطاعت از اولین ماست و منکر آخرین نفر ما مانند منکر اولین ماست. آگاه باشید که برای فرزندم، غیبتی است که مردم در آن شک می کنند؛ مگر کسی که خدای تعالی وی را حفظ فرماید.»

علی بن همام نیز از محمد بن عثمان عمری و او از پدرش نقل کرده است من نزد امام عسکری(ع) بودم که از آن حضرت درباره خبری که از پدران بزرگوارش روایت شده است، مبنی بر این که زمین از حجت الهی تا روز قیامت خالی نمی ماند و کسی که بمیرد و امام زمانش را نشناسد به مرگ جاهلیت درگشته است، پرسیدند. ایشان فرمود: «این سخنان، حق است؛ همچنان که روز روشن، حقیقت دارد». گفتند: ای فرزند رسول خدا! حجت و امام پس از شما کیست؟ فرمود: «فرزندم محمد؛ او امام و حجت پس از من است هر که بمیرد و او را نشناسد به مرگ جاهلیت درگشته است. آگاه باشید که برای او غیبتی است که نادانان در آن سرگردان شوند، میطلان در آن هلاک گردند و کسانی که برای آن، وقت، معین کنند، دروغ گویند. سپس خروج می کند و گویا به پرچم های سپیدی می نگریم که بر بالای سر او در نجف و کوفه در اهتراز است.»

گفت وگو از علی فرج زاده